

Sovon *nieuws*

Noordse Sterns, plaatstrouwe migratiekampioenen

Ook in dit nummer:

LiveAtlas onthult trefkans
Predatie van weidevogels
De *East Atlantic Flyway* nader bekeken
CES voor overleving en broedresultaten
Ter plaatse in het Buitenland van Rhooon

A photograph of a dense thicket of green bushes and trees. A person's hand, wearing a dark blue jacket, is visible on the right side, pointing towards the center of the thicket. The background is filled with various shades of green and brown, indicating a natural, overgrown environment.

Uit het **veld**

'Daar zit ie!' In het Jaar van de Merel doen we onderzoek naar het nestsucces van de Merel. Maar dan moet je de nesten wel kunnen vinden. Dat is niet altijd makkelijk. In april ging een aantal vrijwilligers daarom op cursus om de kunst van het zoeken naar nesten onder de knie te krijgen.

Lees verder op pagina 16.

Foto: Harvey van Diek

Sovon-Nieuws

In Sovon-Nieuws berichten we over de vereniging, de vogeltellingen en overige zaken betreffende vogels, met de nadruk op Nederland. Bij de samenstelling van artikelen betrachten we uiterste zorgvuldigheid. Sovon is niet aansprakelijk voor eventuele fouten die in deze uitgave voorkomen. Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

Redactie

John van Betteray, Loes van den Bremer, Albert de Jong, Marwa Kavelaars en Marcel Wortel.

Fotoredactie: Harvey van Diek.

E-mail: redactie@sovon.nl

Lidmaatschap

Leden ontvangen viermaal per jaar Sovon-Nieuws. Zie voor lid worden en diverse tarieven sovon.nl/lidmaatschap

Bureau

Sovon Vogelonderzoek Nederland
Toernooiveld 1,
6525 ED Nijmegen.

Tel: 024 7 410 410

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

IBAN: NL37 TRIO 0391 2031 85

Lay-out:

Haas ontwerp
van Groot tot Klein

Druk:

Veldhuis Media BV

Sovon-Nieuws wordt gedrukt op FSC-papier en verstuurd in recyclebare folie van suikerriet. ISSN 1383-0635.

Foto omslag:

Noordse Stern. Foto: Peter Soer

Inhoudsopgave

6 Luisteren voor het lijstje - fenologie en LiveAtlas

Als je weet wanneer je de terugkeer van een zomervogel kunt verwachten, helpt dat je om kritisch te blijven bij de determinatie. LiveAtlas levert de trefkans.

8 Zuidelijke Noordse Sterns

Nederland bevindt zich aan de zuidelijkgrens van hun broedgebied, maar ondanks hun plaatstrouw lijken er minder Nederlandse 'Noren' te zijn.

11 Waarom doet Sovon onderzoek naar predatie van weidevogels?

Als je weet wat er zich in het veld precies afspeelt, kun je wellicht oplossingen vinden die de predatiedruk van weidevogels kunnen verlichten.

13 Van het puntje van Zuid-Afrika tot het Arctisch gebied

De hele *East Atlantic Flyway* tegelijkertijd tellen, hoe doe je dat en wat levert het op?

18 Vogels ringen om populatieontwikkelingen te begrijpen

Hoe brengt CES aantalsveranderingen in verband met jaarlijkse overleving en broedsucces?

20 Pionieren in de polder

In de polders van Buitenland van Rhoon gaan natuur en agrarische bedrijfsvoering zoveel mogelijk hand in hand.

Predatie van vogels maakt veel discussie los. Vogelbescherming bracht na lang wikken en wegen een visie uit op loslopende katten.

Wij leggen in dit nummer uit waarom we onderzoek doen aan predatie bij weidevogels.

Foto Harvey van Diek

»

Predatie

Begin jaren tachtig kreeg ik het aanbod om als vervangende dienstplicht een overzicht te maken van het weidevogelonderzoek tot dat moment (dat waren nog eens tijden). Onder inspirerende begeleiding van Wim ter Keurs (toen: Milieubiologie, Rijksuniversiteit Leiden), Albert Beintema (toen: Rijksinstituut voor Natuurbeheer) en Dirk Tanger (toen: Provinciale Planologische Dienst Noord-Holland) heb ik 175 publicaties doorgenomen, gecatalogiseerd en voorzien van trefwoorden. Een heel mooie klus, zeker als nog niet afgestudeerd bioloog!

Onlangs heb ik het desbetreffende boek er nog eens bij gepakt om te bezien of 'predatie' toen al een rol speelde. Al turvend kwam ik op een totaal van 34 onderzoeken (bijna 20%) met het trefwoord predatie. Vooral de kleine marterachtigen werden als predatoren genoemd. Over vossen of steenmarters hoorde je niemand. Ter vergelijking, 65 publicaties (37%) gingen over beweiden en 56 over maaien (32%), de agrarische bewerkingen die toen werden gezien als dé belangrijkste oorzaken van de al duidelijke achteruitgang onder weidevogels. Veel kennis, goede ideeën over hoe we de agrarische bedrijfsvoering én weidevogels goed in de benen konden houden, nationaal beleid. Er was optimisme dat het zou gaan lukken. Nederland had immers een unieke 'internationale' verantwoordelijkheid met zijn naar schatting meer dan 100.000 broedparen van de Grutto.

Dat liep dus heel anders. Ondanks alle kennis, maatregelen, goede wil en (vrijwilligers)inspanningen is het agrarisch gebied in rap tempo zijn weidevogels kwijtgeraakt. Oorzaak: de almaar doorgaande intensivering van de landbouw, voortdurend gesteund door politiek én industrie. Nu lijkt de stikstofproblematiek toch eindelijk een halt toe te roepen aan deze ontwikkeling en moeten de bakens écht verzet gaan worden. Het is dan wel heel opmerkelijk dat er nu sterk wordt gefocust op predatie als dé oorzaak van de achteruitgang van broedvogels. Natuurlijk is het heel vervelend om nesten die je hebt proberen te beschermen toch worden leeggehaald. Maar daarin ligt niet de oorzaak voor de enorme achteruitgang van de weidevogels. Nu de intensivering een volstrekt eenvormig landschap heeft gecreëerd, is het verdedigen tegen predatoren veel minder effectief. Dat ligt niet aan de predatoren, maar aan hoe wij het landschap ecologisch disfunctioneel hebben gemaakt. Veel boeren hebben dat allang in de gaten en willen structureel veranderen om zo goede perspectieven voor de toekomst te houden. Die ontwikkeling steunen met kennis over de echte oorzaken en de daaruit volgende echte oplossingen is de enige goede manier voorwaarts. Daarom blijft Sovon kennis ontwikkelen over hoe we op ecologische wijze de invloed van predatie zo minimaal mogelijk kunnen houden. Het verbeteren van de basiskwaliteit van het agrarisch landschap met volop plaats voor weidevogels én hun natuurlijke roofdieren moet daarin de leidraad zijn. Dat weten we al decennialang, nu die kennis eens omzetten in daden!

— **Theo Verstrael**

directeur Sovon

Luisteren voor het lijstje

Fenologie en LiveAtlas

Een Tuinfluiter voor 15 april? Bosrietzanger voor 5 mei? Vergeet het maar, tenzij je die éne uitzonderlijk vroege vogel hebt gevonden. Als je weet wanneer je de terugkeer van een zomervogel kunt verwachten, helpt dat je om kritisch te blijven bij de determinatie. LiveAtlas is daar een handige bron bij.

⤴
Zwartkoppen keren ongeveer drie weken eerder terug dan Tuinfluiters.

Foto: Michel Geven

Iedere vogelaar kent het moment: je staat ingespannen te luisteren en de twijfel slaat toe. Vooral in het voorjaar, wanneer je gespist bent op de eerste waarnemingen van trekvogels, sta je soms in dubio. Is het een wat ingehouden zingende Zwartkop of een Roodborst? Kennis van de fenologie kan je helpen om kritisch te blijven bij het determineren. Maar hoe kom je erachter wanneer je een soort kunt verwachten? De terugkeer van trekvogels kan ieder voorjaar weer anders verlopen. Soms keren soorten laat terug, soms zijn ze er juist vroeg bij. Verder kun je het geluk hebben om een bijzonder vroege vogel tegen te komen.

De fenologie van vogels is tegenwoordig live te volgen via het project LiveAtlas (liveatlas.nl). Vogelaars die regelmatig een complete vogellijst invoeren, helpen bij het beschrijven van seizoenspatronen. Het voordeel van deze lijsten is dat niet alleen de eerste waarnemingen van een soort worden ingevoerd, maar dat alle soorten door het hele jaar heen worden bijgehouden. Zo ontstaat er geen eenzijdig beeld van alleen de eerste waarnemingen, maar wordt de trefkans van de soort voor het hele jaar beschreven.

In dit artikel bespreken we enkele voorbeelden, gebaseerd op de gegevens van gevalideerde, complete lijsten voor de LiveAtlas uit 2019 – 2021. Over deze periode werden er gemiddeld 52 lijstjes per dag ingevoerd. Voor seizoenspatronen gebruiken we bij LiveAt-

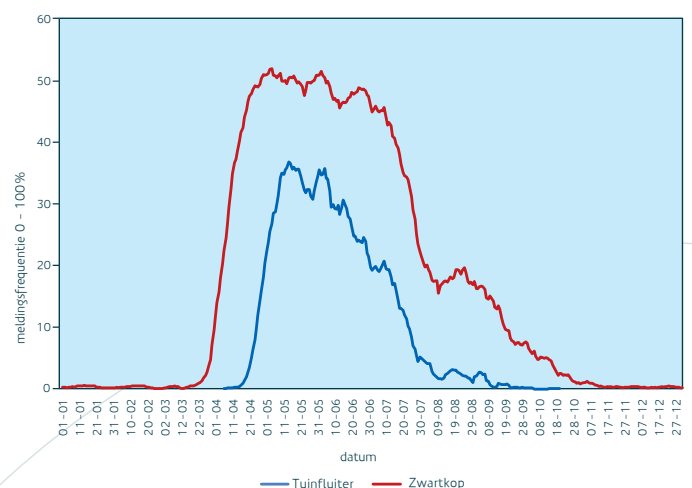
las het percentage van de lijsten waarop de soort is waargenomen als maat. De grafieken geven dus het verloop in presentie weer, en niet zozeer de aantallen.

Zwartkoppen en Tuinfluiters

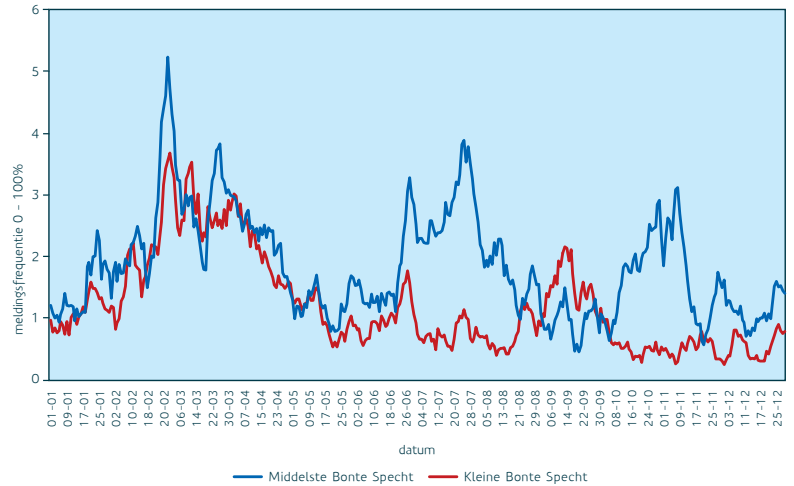
Vanwege hun zang zijn Zwartkop en Tuinfluiter een notoir lastig duo. Een klein aantal Zwartkoppen overwintert in ons land en dat zien we terug in enkele wintermeldingen. De massale aankomst vanuit de wintergebieden op het Iberisch schiereiland en Noord-Afrika komt in de laatste week van maart goed op gang en lijkt tot de laatste dagen van april door te gaan. Tuinfluiters overwinteren een stuk zuidelijker, in het tropische deel van West-Afrika ten zuiden van de Sahel. Zij verschijnen pas in de laatste tien dagen van april. Nemen we van beide soorten de datums halverwege de lijn naar de eerste piek, dan hebben we een indicatie van het verschil in aankomst (figuur 1). Bij Zwartkop ligt die datum op 7 april en bij Tuinfluiter op 29 april; een verschil van drie weken. Het is dus aan te raden om vóór 20 april extra kritisch te zijn als je een Tuinfluiter denkt te horen. Bij twijfel kun je proberen om het geluid op te nemen of pogen de vogel in kwestie te zien.

Lastige rietvogels

Van de algemene riet- en ruitvogels is bekend dat Rietzangers een stuk eerder arriveren dan Kleine Karekieten (figuur 2). In de eerste week van april komt hun aankomst goed op gang. Soms lijkt ingehouden gekras van een Rietzanger veel op de staccato zang van de Kleine Karekiet, maar reken voor de karekiet nog niet op waarnemingen voor 20 april. Kleine Karekieten overwinteren waarschijnlijk maar iets zuidelijker in West-Afrika dan Rietzangers,

Figuur 1. Seizoenspatroon van Zwartkop en Tuinfluiter volgens LiveAtlas in de jaren 2019–2021.

Roepactiviteit en zwerfgedrag zorgen voor verschillen bij spechten.

Foto: Martin van der Schalk

Figuur 3. Seizoenspatroon van twee schaarse spechten volgens LiveAtlas (gemiddelde 2019-2021).

maar komen beduidend later aan. De lijsten in de LiveAtlas laten zien dat er een verschil in aankomst van 19 dagen is (halverwege eerste piek: 15 april en 6 mei). Nog later arriveert de Bosrietzanger die, met zijn onrustige zang vol imitaties, soms wordt verward met Kleine Karekiet. Ze onderscheiden op uiterlijk in het veld is bijna niet mogelijk. Nederland ligt aan de noordwestgrens van het verspreidingsgebied van de Bosrietzanger, die helemaal in Zuidoost-Afrika overwintert. De massa van Bosrietzangers arriveert ruim twee weken later dan Kleine Karekieten (halverwege eerste piek: 22 mei). Zekere meldingen in april zijn uiterst zeldzaam en zelden wordt er met zekerheid een Bosrietzanger voor 5 mei waargenomen. In de tweede week van mei is het na een nacht met goede trekomstandigheden echter meestal wel raak en zingen ze plots op allerlei plekken in ruigtes en langs rietvelden. Spotvogels zijn geen rietvogels, maar hun zang kan verward worden met die van Bosrietzangers. Hun broedbiotoop verschilt echter. Spotvogels zingen meestal vanaf zangposten in boompjes nabij hun nestplek in dicht struweel. Ze komen ongeveer even laat terug als Bosrietzangers. De allereerste exemplaren van deze langeafstandstrekker kun je in de eerste week van mei verwachten. In de tweede week van mei zet de aankomst goed door (halverwege eerste piek: 16 mei) en die lijkt dan iets sneller te verlopen dan bij de Bosrietzanger. Van beide soorten nemen de meldingen in de tweede helft van juni al weer snel af. Ze vallen dan minder op omdat de zang is overgegaan in contact- en alarmroepjes.

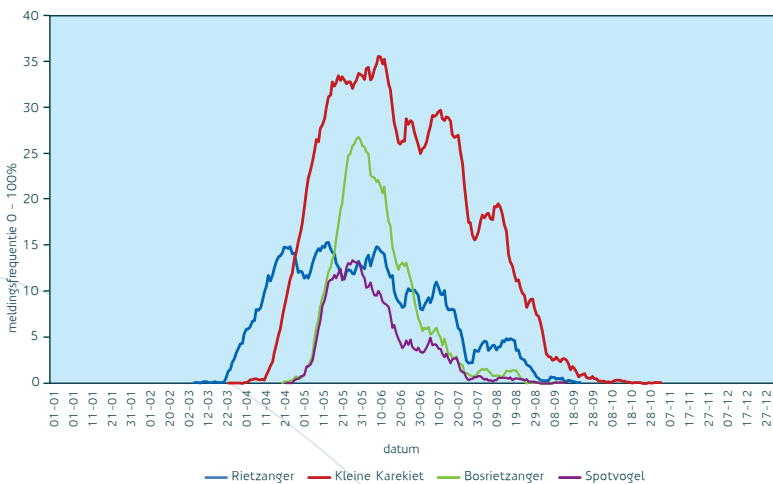
Schaarse spechten

Natuurlijk laten niet alleen zomergasten patronen zien. Ook vogels die jaarrond aanwezig zijn, verschillen in trefkans. Twee boeiende en schaarse spechten zijn de Middelste en de Kleine Bonte Specht, die eind februari het vaakst in de lijsten voorkomen (figuur 3). Op mooie, rustige ochtenden zijn spechten best vocaal en vallen ze meer op. De piek in juli bij Middelste Bonte Specht is waarschijnlijk te danken aan uitzwervende jonge vogels die dan op nieuwe plekken roepen. In het najaar volgt nog een periode waarin vogels met een territorium wat vaker roepen. De najaarspiek van de Kleine Bonte Specht wordt veroorzaakt door exemplaren die in deze periode gaan rondzwerfen.

Trefkans

Nu er verspreid uit het land steeds meer LiveAtlas-lijsten worden ingeleverd (ook als aangevulde BMP-tellingen), laten de trefkansfiguren een steeds beter beeld zien. Het meest waardevol zijn tellingen van ongeveer een uur in één vierkante kilometer. Die maken vergelijkingen het beste mogelijk. Op termijn is het wellicht zelfs mogelijk om de trefkans regionaal te specificeren (bijvoorbeeld de kustregio, Noord- versus Zuid-Nederland). Neem eens een kijkje op www.liveatlas.nl om te zien hoe je kunt meedoen en om alle trefkansfiguren te zien, ook van doortrekkers en wintergasten.

Albert de Jong

Figuur 2. Seizoenspatroon van drie soorten rietvogels en Spotvogel volgens LiveAtlas (gemiddelde 2019-2021).

Met hun hogere zangposten, zangvluchtjes en schetterende zang onderscheiden Rietzangers zich van andere rietvogels.

Foto: Marcel van Kammen

Zuidelijke Noordse Sterns

Zoals de naam al doet vermoeden, zijn Noordse Sterns noordelijke broeders. Hun broedgebied strekt zich in een brede gordel uit rond de Noordpool, waarbij Nederland zich op de zuidelijke grens bevindt. Ondanks dat deze migratiekampioenen in de winter tienduizenden kilometers kunnen afleggen, zijn het plaatstrouwe vogels die elk jaar naar hetzelfde broedgebied terugkeren. Toch lijken er stilaan minder Nederlandse 'Noren' te zijn. Hoe komt dat?

Na een behoorlijke toename in de jaren negentig, broedden er in de piekjaren ongeveer 2.500 paar Noordse Sterns in Nederland. Rond de eeuwwisseling volgde een snelle afname, waarbij de soort over de gehele periode gezien met drie procent per jaar afnam (figuur 1). Tegenwoordig is de populatie met een kleine 600 broedparen een stuk kleiner dan in de jaren negentig.

Ongeveer negentig procent van de Nederlandse sterns broedt in het Waddengebied, met de overige tien procent in de (noordelijke) Zuidwestelijke Delta (figuur 2). De ontwikkelingen in deze regio's verschillen sterk; in de Waddenzee neemt de populatie sterk af, terwijl die in de Zuidwestelijke Delta is toegenomen. De Noordse Sterns lijken tegenwoordig een sterke voorkeur voor eilanden te hebben. Op de vastelandskwelders en haven- en industrieterreinen van de Hollandse, Friese en Groninger kust zijn veel

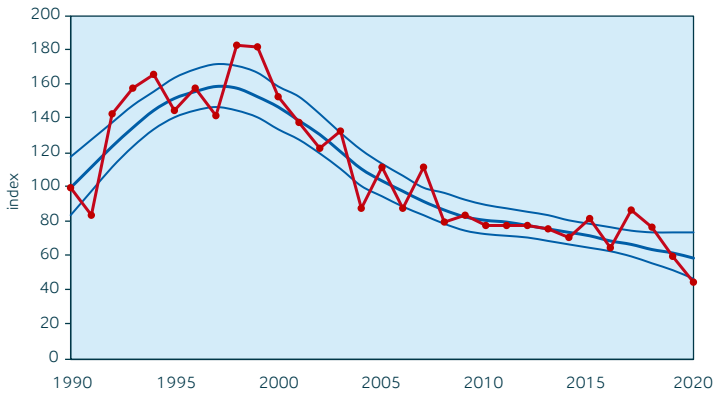
kolonies verdwenen of sterk afgenomen, met name door predatie. Ook overstroming van de nesten is een belangrijke oorzaak van de achteruitgang.

Foeragegedrag en dieet

De aantalsontwikkelingen hebben deels te maken met het voedselaanbod. Wanneer er niet genoeg voedsel te vinden is, hebben de Noordse Sterns het moeilijk met het grootbrengen van de kuikens. Die krijgen eenzelfde menu voorgeschoteld als visdiefkuikens: vooral kleine vis, waaronder zandspiering, haringachtigen en kabeljauwen, maar ook garnalen en soms platvis. De aangevoerde hapjes zijn bij de Noorse Sterns over het algemeen echter kleiner en de maaltijden worden vaker opgediend. Ze zoeken dit voedsel meestal binnen enkele kilometers van de kolonie, vaak in dieper water dan Visdieven.

✚ *Broedende Noordse Stern op de Rottumerplaat. 2 juli 2020.*
Foto: Bram Ubels

Figuur 1. De trend van de broedpopulatie Noordse Sterns in Nederland sinds 1990. Bron: NEM (Sovon, CBS, provincies).

Omdat prooi-soorten moeilijk te monitoren zijn, is er maar weinig bekend over de voedselsituatie in de Waddenzee en de Nederlandse Noordzee. Wel lijkt het erop dat de haringstand sinds eind jaren 2000 in het westen van de Nederlandse Waddenzee is afgenomen. In de Eems-Dollard- en Jade-Weserregio is deze de laatste jaren juist toegenomen en in de overige Waddenzeeregio's min of meer stabiel gebleven. De haringpopulatie lijkt invloed te hebben op de Noordse Sterns. Duitse onderzoekers vonden in de noordelijke Duitse Waddenzee een verband tussen de broedfenologie, oftewel timing van het broeden, en de Herring Recruitment Index voor de Noordzee (ices.dk). Deze index geeft weer hoeveel jonge haringen er in de haringpopulatie aanwezig zijn. Ook het broedsucces van de Noordse Sterns werd hierdoor beïnvloed: in jaren met veel jonge haringen was de eileg sterk gepeikt en de jongenproductie veel groter.

➤ Noordse Sterns zijn migratiekampioenen.
Foto: Bram Ubels

Migratiekampioenen

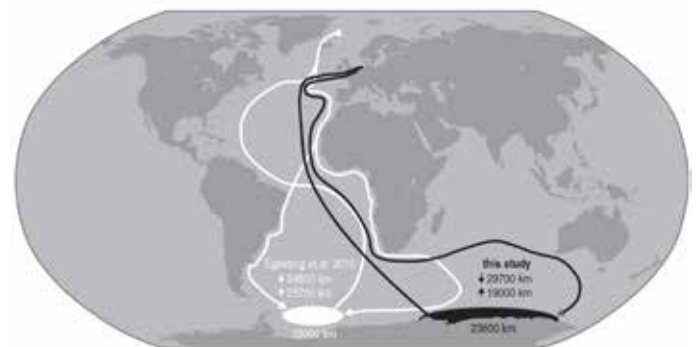
Noordse Sterns zijn echte globetrotters. Tijdens de trek worden Nederlandse vogels langs de westkust van Afrika, tot in Zuid-Afrika aangetroffen. Onderzoek laat zien dat sterns uit broedkolonies in de Eemshaven en Delfzijl langs westelijk Afrika naar het zuiden trokken, om vervolgens naar het oosten af te buigen, tot aan Australië, waarna ze aan de kust van Antarctica overwinterden (een tocht van circa 29.700 kilometer) om vervolgens weer langs Afrika noordwaarts te trekken (figuur 3). Dit lijkt anders dan de Groenlandse 'Noren', die vooral langs de kusten van de noordelijke en zuidelijke Atlantische Oceaan naar Antarctica trekken. Noordse Sterns die bij de Witte Zee in Rusland broeden, volgen een route die lijkt op die van Nederlandse vogels.

Plaatstrouw

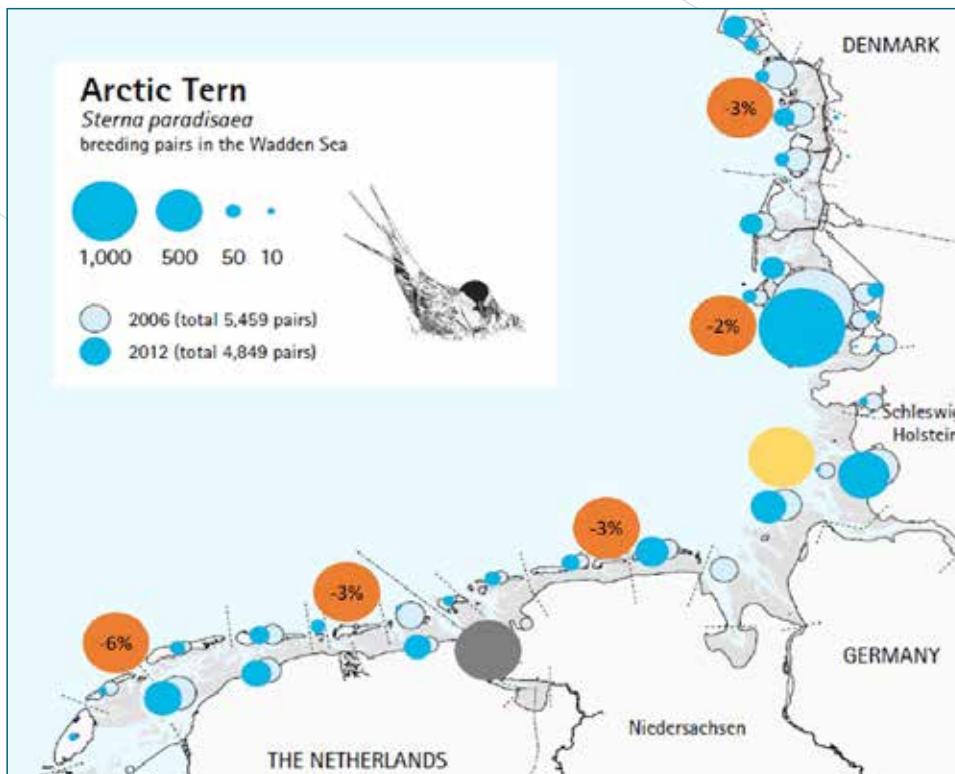
Ondanks hun grote omzwervingen zijn Noordse Sterns erg trouw aan hun broedgebieden. Toch vindt er ook uitwisseling plaats tus-

Figuur 2. Verspreiding van broedende Noordse Sterns in Nederland in 2019.

Figuur 3. Schematische trekroutes van in Nederland (zwart) en Groenland (wit) broedende Noordse Sterns. (bron: Fijn et al. 2013)

Figuur 4. Verspreiding van broedende Noordse Sterns in de internationale Waddenzee in 2006 en 2012, en de langetermijntrends (1991-2017) in de zeven subregio's van de Waddenzee (oranje = significante afname, geel = stabiel, grijs = onzeker). Let op: Eiland Stern was bij het maken van deze figuur nog niet aangelegd. (Aangepast uit: Koffijberg et al. 2020).

sen kolonies en kunnen koloniegroottes jaar op jaar sterk variëren. Dit lijkt erop te wijzen dat de vogels sterk gebonden zijn aan een specifieke broedregio, bijvoorbeeld een cluster van eilanden, maar dat ze binnen deze regio flexibel zijn en kunnen inspelen op lokale omstandigheden, mits er voldoende alternatieven voorhanden zijn.

Klimatologische omstandigheden in de broed- en overwinteringsgebieden lijken een grote invloed te hebben op de dispersie van eerstejaars en volwassen sterns, zo blijkt uit een analyse van Deense ringgegevens uit de periode 1931-2000. De dispersie van de eerstejaars was van iets meer dan tien kilometer in de jaren dertig toegenomen tot ongeveer honderd kilometer in de jaren negentig. Zulke grote dispersieafstanden kunnen voor een verlaagd broedseizoen zorgen en hebben daarmee mogelijk ongunstige consequenties.

Aanleg van het broedeiland Stern in de Eemsmonding in 2018 heeft de Nederlandse oostelijke populatie een kleine boost gegeven. Kleuringonderzoek uitgevoerd door Sovon en Derick Hiemstra toont aan dat de meeste Noordse Sterns die zich hier vestigden afkomstig waren van de Eemshaven, Delfzijl en de Punt van Reide. In de navolgende jaren bleek dat de meeste gekleurde Noordse Sterns die in beeld kwamen, hier in eerdere jaren ook al broedden en het eiland tot hun vaste broedgebied hadden gemaakt. Nieuwe

vogels waren vooral afkomstig van de Punt van Reide en Griend, waar ze waarschijnlijk verdreven werden door predatie. Gezien de afstand tot Griend en de oostelijke ligging van het broedeiland Stern mag verwacht worden dat er ook uitwisseling met populaties in Duitsland plaatsvindt. Dit werd bevestigd door de vangst van een individu dat was geboren op Hallig Hooge. Dat betekent dat de broedkolonies in de internationale Waddenzee waarschijnlijk deel uitmaken van één grote metapopulatie; een cluster van kleinere populaties waartussen uitwisseling plaatsvindt. Om dit zeker te weten zouden er in de gehele internationale Waddenzee meer kleuringen aangebracht en afgelezen moeten worden. Er valt dus nog veel te ontdekken over onze zuidelijke 'Noren'.

— Maja Roodbergen
Petra Manche
Derick Hiemstra

Internationale Waddenzee

De populatie Noordse Sterns in de Nederlandse Waddenzee maakt een relatief klein deel uit van de broedpopulatie in de gehele Waddenzee. De meeste Noordse Sterns broeden in Duitsland en dan met name Schleswig-Holstein (figuur 4). De populatieontwikkelingen in het Duitse en Deense deel van de Waddenzee laten grofweg eenzelfde beeld zien als die in het Nederlandse deel, al is de afname in het westelijke deel van de Nederlandse Waddenzee het sterkst.

Verder lezen:

Fijn et al. 2013. Arctic Terns *Sterna paradisaea* from the Netherlands migrate record distances across three oceans to Wilkes Land, East Antarctica.

Manche 2022. Zenderonderzoek aan Visdieven en Noordse Sterns op broedeiland Stern in 2021.

Koffijberg K. et al. 2020. Breeding Birds in the Wadden Sea. Trends 1991-2017 and results of total counts in 2006 and 2012. Common Wadden Sea Secretariat, Joint Monitoring Group of Breeding Birds in the Wadden Sea, Wilhelmshaven, Germany.

✦ *Tureluurs en een Grutto alarmeren boven een predator.*
Foto: Marcel van Kammen

Waarom doet Sovon onderzoek naar predatie van weidevogels?

Het agrarisch gebruik van grasland- en akkergebieden in Nederland is steeds intensiever geworden en dat heeft zijn weerslag op de biodiversiteit. Dat is ook te zien aan de weidevogels. Het aantal vogels van het open boerenland, zoals de Grutto en de Veldleeuwerik, is sinds 1990 met bijna 70 procent afgenomen.

In het moderne boerenland lukt het veel weidevogels niet om voldoende kuikens groot te brengen. Jaarlijkse jongentellingen van de Grutto laten bijvoorbeeld zien dat er structureel te weinig kuikens vliegvlug worden. Willen we dat populaties herstellen, dan moet het broedsucces verbeterd worden. Dat betekent dat er meer nesten moeten uitkomen en dat de kuikenoverleving omhoog moet. Uit tellingen blijkt echter een gestage daling van het broedsucces, als gevolg van onder andere voedseltekort, vroeg maaien, gebrek aan dekking en de vele aanwezige predatoren. Tussen 2010 en 2019 verloren de Scholekster, Kievit, Grutto, Wulp en Tureluur gemiddeld een derde van de legsels aan predatie, zo blijkt uit nestmonitoring. Over de overleving van de kuikens hebben we veel minder informatie, maar duidelijk is dat ook hiervan een groot deel wordt gepredeerd.

Is predatie een probleem voor de weidevogels?

De hoge predatiedruk op weidevogels gaat veel mensen aan het hart. Wie zich actief bezig houdt met bescherming, kan een intense teleurstelling voelen als blijkt dat de beschermde nesten zijn geplunderd door een vos of steenmarter. De vraag is alleen: is preda-

tie daadwerkelijk het probleem dat de weidevogelpopulaties onder druk zet? Krijgen weidevogels meer kansen als predatoren zoveel mogelijk worden bestreden? Of is er meer aan de hand? Allereerst: predatie is een natuurlijk proces. Predatoren maken onderdeel uit van een voedselweb en in elk voedselweb zijn bodemdieren, planten, planteneters en predatoren van elkaar afhankelijk en houden elkaar in balans. Als deze balans verstoord raakt, veranderen de relaties tussen prooien en predatoren. In het hedendaagse boerenland zijn weidevogels kwetsbaar door gebrek aan schuilmogelijkheden en voedsel en worden ze geconfronteerd met predatoren die weinig alternatieve voedselbronnen hebben. Een hoge mate van predatie vindt dus plaats in een context van verlies aan geschikte leefomgeving. Dit komt in grote mate door de al genoemde menselijke factoren: intensivering van het landgebruik, ontwatering en monocultuur.

Complex probleem

Dus ja, predatie is een probleem, maar het is een complex probleem. Dat er veel nestverliezen zijn door predatie, wil nog niet zeggen dat dit één op één ook de oorzaak is van de afname van

weidevogels. Het zomaar weghalen van predatoren leidt dan ook niet per definitie tot hogere overleving van weidevogels. Bovendien zijn er vanuit de samenleving steeds meer ethische bezwaren te horen tegen predatiebeheer. Sovon doet onderzoek naar predatie om erachter te komen wat er zich in het veld precies afspeelt. Met die kennis hopen we oplossingen te vinden die de predatiedruk van weidevogels kunnen verlichten.

Wat onderzoeken wij?

Bij onderzoek naar weidevogelpredatie kiest Sovon voor verschillende invalshoeken om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen. We kijken naar hoe vaak predatie voorkomt en welke predatoren een rol spelen, maar ook naar welke factoren in de omgeving weidevogels kwetsbaar maken voor predatie. Daarnaast onderzoeken we de ecologie van de predatoren zelf, om beter te begrijpen waarom ze een probleem vormen voor weidevogels. Belangrijk daarbij is dat de resultaten van het onderzoek bijdragen aan betere omstandigheden voor weidevogels in Nederland. Het heeft immers geen zin alleen maar vast te stellen dat het slecht gaat met de weidevogels.

Een florierende weidevogelpopulatie?

Het onderzoek naar weidevogels heeft in de afgelopen jaren veel inzichten gegeven in wat er nodig is voor een gezonde weidevogelpopulatie. De antwoorden liggen veelal voor de hand: broedgebieden moeten vogels de ruimte geven en voldoende variatie bieden. Dat betekent voldoende openheid van het landschap, een vochtige bodem en een gevarieerde kruidenrijke vegetatie. Een landschap waarin de vogels voldoende mogelijkheid hebben zich te verschuilen en voedsel te vinden voor de jongen. Zolang het landschap vanuit het perspectief van de weidevogel niet op orde is, is beheer van predatoren dweilen met de kraan open.

— Erik Kleyheeg

✍ *Alarmerende Tureluurs en een vos.*
Foto: Marcel van Kammen

✎ *Een jonge Patrijs is gepakt door de kat.*
Foto: Guus Jenniskens

Verder lezen:

Schekkerman H., Gerritsen G.J. & Hooijmeijer J. 2020. Jonge Grutto's in Nederland in 2020: een aantalsschatting op basis van kleurringdichtheden. Sovon-rapport 2020/91, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Kleyheeg E., Vogelzang T., van der Zee I. & van Beek M. 2020. Boerenlandvogelbalans 2020. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen / LandschappenNL, De Bilt.

✦ *Rosse Grutto's en Kanoeten*
Foto: Marcel van Kammen

Van het puntje van Zuid-Afrika tot het Arctisch gebied

Iedere lente vliegen miljoenen watervogels van het zuiden, waar ze de winter hebben doorgebracht, naar het hoge noorden om te broeden. Onze Waddenzee vormt een belangrijk knooppunt op deze trekroute die van het zuidelijkste puntje van Afrika tot Noord-Siberië loopt. Om erachter te komen hoe het met deze trekvogels gaat, worden er langs deze hele route op hetzelfde moment tellingen uitgevoerd. Hoe gaat dat in zijn werk? En wat laten de resultaten in het recent verschenen rapport zien?

De *East Atlantic Flyway*, oftewel de vliegroute die trekvogels langs de oostelijke kant van de Atlantische Oceaan afleggen, strekt zich uit van Noordoost-Canada en Noord-Siberië tot het zuidelijkste puntje van Afrika. Langs deze route bevinden zich voor watervogels belangrijke kust- en intergetijdengebieden, zoals de Waddenzee. Omdat dit soort plekken schaars zijn, trekken ze grote hoeveelheden watervogels aan, zowel tijdens het broedseizoen als daarbuiten. De kwaliteit en leefomstandigheden in deze gebieden zijn dus van cruciaal belang. Doordat de vogels zich langs deze keten van kustgebieden verplaatsen, kan de afname van kwaliteit in één gebied invloed hebben op een veel grotere schaal. Er is dus een complexe connectie tussen broed-, pleister- en overwinteringsgebieden van de vogelsoorten. Daarom kan de status van de totale populatie kan dus het beste geëvalueerd worden als er informatie op het niveau van de gehele *flyway* beschikbaar is.

Van zuid tot noord tellen

Het is echter niet gemakkelijk om een inschatting te maken hoe het op niveau van de *flyway* met de populaties gaat. Daarom sloeg de Wadden Sea Flyway Initiative de handen ineen met Wetlands International en BirdLife International. Samen zetten ze een monitoringsprogramma op waarbij op tal van locaties langs de vliegroute gelijktijdig tellingen worden uitgevoerd. Dat gebeurt eens in de drie jaar (januari 2014, 2017, 2020) langs de hele *East Atlantic Flyway*. In die jaren tellen de gegevens van de bekende midwin-

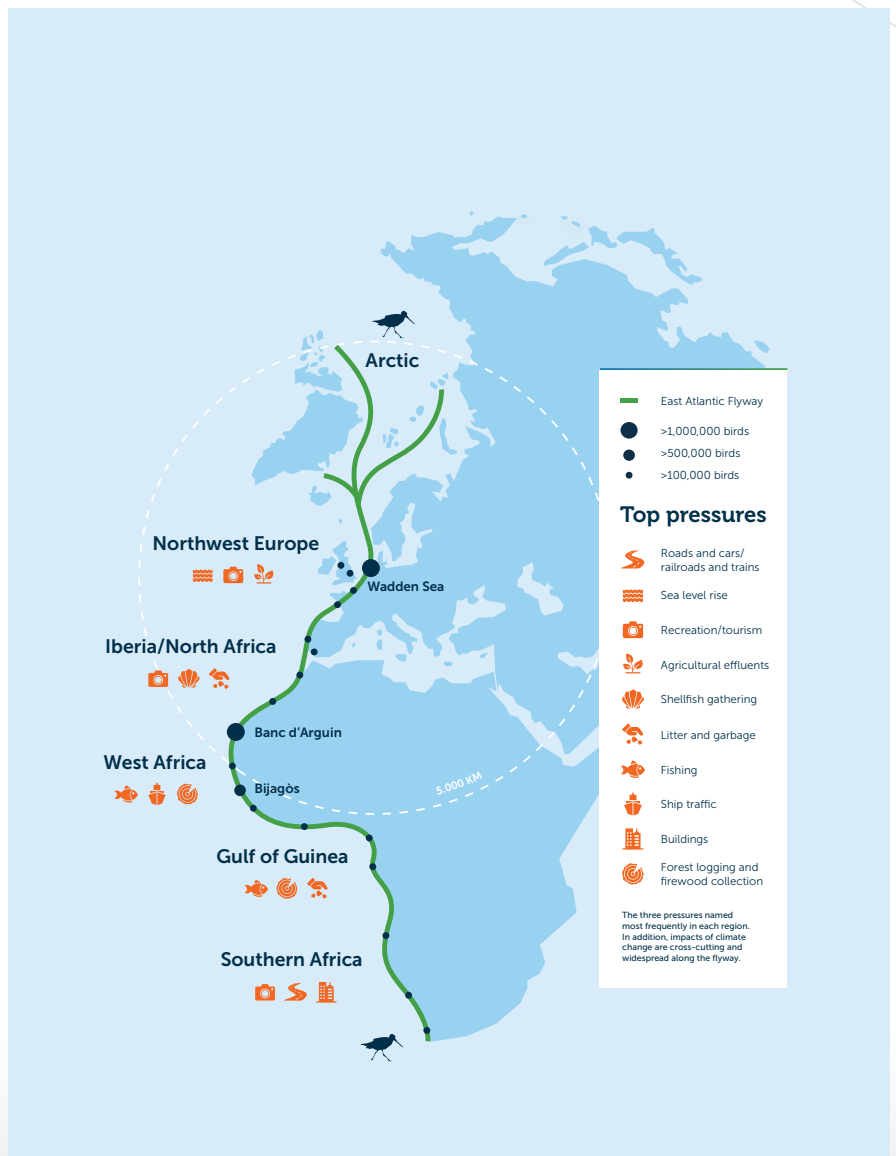
✦ *Tellers in Angola in actie in 2020.*
Foto: Martin Poot

tertelling, die iedere januari wordt uitgevoerd, ook mee in het grote geheel. In West-Afrika wordt, net als in West-Europa, een deel van de gebieden jaarlijks geteld. Daarnaast worden er steeds meer gegevens van broedvogels gebruikt voor de populatieschattingen. Voor het monitoringsprogramma kijken de organisaties die meehelpen niet alleen naar de aantallen vogels, maar ook naar de kwaliteit van hun naar de leefomgeving. Die informatie helpt om een indruk te krijgen van welke problemen (drukfactoren) er kunnen spelen voor de wadvogels.

36 landen, 1000 locaties, 13.000 tellers

In totaal zijn de tellingen op meer dan 1000 plekken uitgevoerd, verspreid over 36 landen: van de tip van Zuid-Afrika tot de Noordpool. Bij de laatste telling in 2020 waren meer dan 13.000 tellers betrokken. Dankzij die tellingen zijn er nu trends van 83 populaties in beeld gebracht. Over het algemeen zijn de resultaten niet heel ongunstig: 50% van de populaties blijkt toe te nemen en 16% is stabiel (4% heeft een onduidelijke trend). Met 30% van de populaties gaat het echter niet goed. Vooral langeafstandstrekkingers die in Siberië broeden, zoals de Rosse Grutto, lijken in zorgwekkende mate af te nemen. Langs de kust zijn er veel verschillende menselijke drukfactoren die een rol spelen bij de afnames. Denk aan vervuiling, overbevissing en scheepvaart. Ook is er een steeds grotere invloed van klimaatverandering doordat de zeespiegel verder blijft stijgen, waardoor nesten bijvoorbeeld wegspoelen. Pas als de oorzaken van de veranderingen in de verspreiding en aantallen van wadvogels in beeld zijn, is

Ook de bedreigingen langs de flyway werden in 2020 in kaart gebracht.

✎ Vooral Grauwe Ganzen en Bergeenden op een wadplaat
Foto: Harvey van Diek

het ook mogelijk om te kijken wat daar aan gedaan kan worden door menselijk ingrijpen.

Ontwikkelingen in de Waddenzee

Voor 30 watervogelsoorten is de Waddenzee een van de belangrijkste plekken om te overwinteren, te ruien of onderweg naar hun eindbestemming even op te vetten. In totaal kunnen er wel 6 miljoen vogels tegelijk aanwezig zijn. Ook is het een belangrijke broedplek voor o.a. Bergeenden, Lepelaars, Kluten en Visdieven. Van die broedende soorten gaan er veel achteruit, soms zelfs meer dan op andere plekken langs de *flyway*. Dat duidt erop dat de lokale omstandigheden in de Waddenzee ervoor zorgen dat het niet goed gaat met deze soorten. Sommige soorten blijken bijvoorbeeld niet genoeg jongen groot te brengen door predatie of het wegspoelen van de nesten, waardoor de populatie niet op peil blijft. Trekvogels die de Waddenzee buiten het broedseizoen gebruiken, lijken het daarentegen nu iets beter te doen dan 10 jaar geleden. Het grootste deel van deze soorten heeft hier een positievere aantalsontwikkeling dan op andere locaties langs de *flyway*. Het is gelukkig niet alleen slecht nieuws: voor doortrekkende en overwinterende populaties zijn de omstandigheden in de Waddenzee vermoedelijk dus verbeterd.

— Marwa Kavelaars

Verder lezen?

van Roomen M., Citegetse G., Crowe O., Dodman T., Hagemeyer W., Meise K., & Schekkerman H. 2022 (eds). East Atlantic Flyway Assessment 2020. The status of coastal waterbird populations and their sites. Wadden Sea Flyway Initiative p/a CWSS, Wilhelmshaven, Germany, Wetlands International, Wageningen, The Netherlands, BirdLife International, Cambridge, United Kingdom.

✦ *Reuzensterms op het strand van Gambia.*
Foto: Harvey van Diek

Samen met een twintigtal collega's, liet Annette van Berkel (Naaldwijk, 1957) zich in de 'Merelcursus' van Sovon bijscholen tot volleerd en wettelijk gecertificeerd nestenzoeker. "Want het is toch schokkend hoe weinig we van zo'n relatief gewone vogel weten!"

Merels zoeken voor gevorderden

Over Rob Buiten

Wetenschapjournalist Rob Buiten maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars.

In de rubriek 'In de klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld.
Foto's Rob Buiten

.....

"We hebben twee manieren geleerd", steekt – inmiddels geschoold – merelzoeker Annette van Berkel meteen al voor haar huis van wal. "Koud en warm zoeken. Van dat eerste ben ik niet zo'n fan. Dat betekent namelijk dat je gewoon zonder enige informatie vooraf in alle potentieel geschikte hagen en struiken gaat lopen zoeken naar nesten. Dan sta je dus gewoon in je woonplaats, met een verrekijker om je nek, in de hagen rond iemands tuin te turen. Dat voelt niet lekker. Als ik bijvoorbeeld hier in Culemborg mijn 'MUS-rondjes' loop, voor de telling van de urbane vogels, dan kan ik nog wel uitleggen wat ik doe, maar om dan ook nog in de struiken te gaan zoeken, dat gaat mij net te ver."

Vandaar dat Van Berkel zich beperkt tot 'warm zoeken': merelnesten zoeken op aanwijzing van zingende mannetjes of van vrouwtjes die nestgedrag verraden. En dan kan ze meteen al naast de voordeur beginnen.

Tegen de voorgevel van haar woning in Culemborg zit het eerste nest al direct in een hoge vuurdoorn. "Te hoog om zomaar even in te kij-

ken", waarschuwt ze. "En die hoef ik vandaag ook niet te controleren, want ik weet al dat er eitjes in liggen. Pas als er jongen zijn kan ik weer zinvolle informatie verzamelen."

De man die bij dit nest hoort zit midden op de dag, op een bescheiden afstandje te zingen. "Anders dan veel andere vogels blijven de Merelmannen zingen, ook als ze al gepaard zijn, al is het dan wel minder", legt Van Berkel uit. "Wanneer er jongen gevoerd moeten worden, dan wordt dat nog weer een stuk minder. Dan hoor ik hem alleen in de voege ochtend en in de late avond. Maar hij blijft zijn territorium dus verdedigen."

Meteen aan de achterkant van het huis heeft Van Berkel territorium nummer twee. "Het vrouwtje zat hier tegen het huis, in de klimop op eieren. Maar kort nadat die uitkwamen, kwamen ook de Eksters langs. Sindsdien heb ik dat vrouwtje op wel vier verschillende plekken bezig gezien. Aan het subtiele streepjespatroon rond haar kop kan ik haar individueel herkennen,

dus ik weet zeker dat het hetzelfde vrouwtje is. Maar of en waar ze nu weer een succesvolle nieuwe poging is gaan wagen, daar ben ik nog niet achter."

Behalve van zingende mannetjes en broedse vrouwtjes, neemt Van Berkel ook met veel genoeg tips aan van vrienden en bekenden. Zo heeft een goede kennis aan de rand van het dorp een woonboerderij met diverse merelterritoria op het erf. "Als ik een tip krijg dat ergens een man zit te zingen, dan ga ik eerst kijken wat de mogelijke geschikte struiken zijn. Over het algemeen kan je die vrij snel herkennen. Een struik waar je dwars doorheen kan kijken, dat is niks voor een Merel. Die kan je dus gerust overslaan. Maar deze haag is dicht genoeg voor een goede nestplek", doceert Van Berkel, terwijl ze op haar knieën ernaast gaat zitten. "En dan kijk je dus van onderen door de takken naar boven, om te zien of je ergens een dikke prop, ter grootte van een kleine voetbal ziet. Daar!"

Het eerste nest dat ze in het veronderstelde territorium ziet blijkt oud en leeg. Als ze iets verderop in de struiken tuurt, laat een luid alarmerende Merel boven haar hoofd horen dat ze nu wél warm is. Niet veel later heeft ze ook daar het nest in de smiezen. Maar omdat er een vrouwtje op zit, laat ze ook dat nest met rust. "Daar kom ik over een paar dagen wel weer terug om te zien of er jongen gevoerd worden."

Verderop op het erf toont zich de ware merelnestzouker. "Aan de rand van dit moestuintje zit als het goed is nu een nest met jongen", weet Van Berkel. "Maar ik ga daar niet in één streep naartoe. Je weet nooit of er een Ekster of een Kraai van een afstandje zit mee te kijken. Die zijn echt niet gek. Als ik een paadje door het hoge gras trek en ik ga vervolgens een tijdje bij zo'n nest staan kijken, dan zijn de rovers nieuwsgierig genoeg om ook een kijkje te gaan nemen. En dan ben je dus voor je het weet weer een legsel kwijt."

Na een paar willekeurige schijnbewegingen naar andere stukken van de haag, loopt Van Berkel met een kleine digitale fotocamera in de

aanslag alsnog naar het nest. Razendsnel steekt ze haar arm in de struik, houdt het cameraatje boven het nest – flits! – en klaar. "En nu meteen weer weg", zegt ze, nadat ze even snel gekeken heeft of de inhoud van het nest wel echt op de foto is gekomen. Op gepaste afstand laat ze zien wat de oogst is.

"Dit zijn vier kuikens van zeven dagen oud. Kijk maar, bij deze zie je net de eerste pluimpjes van de veertjes uit de bloedspeel komen. Dan weet ik voldoende. Op basis van deze informatie kan ik alles terugrekenen. Van de uitkomstdatum naar de legdatum. Nou hoef ik alleen nog maar op een gegeven moment van een afstandje naar het nest te kijken. Wanneer ik ouders hoor alarmeren, of ik zie ze voeren, dan weet ik dat het goed is gegaan. Dan zijn de jongen

na 14 dagen het nest uitgehipt, om zich nog een tijdje te laten voeren. Zie en hoor je voor de uitgerekende uitvliegdatum niets meer, en zie je bij de nacontrole dat het nest ook beschadigd is, dan weet je dat een predator de jongen uit het nest heeft getrokken. En nest dat gewoon is uitgevlogen blijft keurig intact."

'Merelnesten zoeken is een kunst!'

Merelnesten volgen is sowieso een kwestie van veel predatie registreren, heeft Van Berkel gemerkt. "Van de dertien nestkaarten van Merels die ik tot nu toe heb afgesloten, waren er 8 gepredeerd. Vaak zijn dat Eksters, maar soms ook huiskatten of hier verderop op het erf zelfs een rat. Op dit moment heb ik nog acht nesten onder controle. Ik vind het altijd weer vervelend als een nestje verloren gaat. Maar je moet ook nuchter zijn. Als al die nesten succesvol zouden zijn, zou het hier binnen de kortste keren vol zitten met Merels. Van alle twee of drie broedpogingen hoeven er uiteindelijk maar een stuk of twee jongen groot te worden om de populatie in stand te houden of zelf een beetje te laten groeien."

En groeien doet het, is de stellige indruk van Van Berkel. "Na de dip van de afgelopen jaren, waar mogelijk dat usutu-virus een rol heeft gespeeld, krijg ik de indruk dat er weer meer Merels zijn. Ik

hoor dat ook van anderen die bijvoorbeeld MUS-tellingen doen. Maar dit hele project in het Jaar van de Merel is erom begonnen om meer over deze vogels te weten te komen. Van Kool- en Pimpelmezen, of Bonte vliegenvangers worden enorm veel nestkaarten bijgehouden, met al dat nestkastenonderzoek. En ook roofvogels worden behoorlijk goed bijgehouden. Maar van zo'n gewone vogel als de Merel weten we schokkend weinig. Hoe gaat het met het broedsucces? In welke levensfase zitten de verliezen? Niemand die het zeker weet."

Iets verderop blijkt maar weer dat dat ook helemaal niet zo raar is. Merelnesten zoeken is een kunst! "Rond deze boom, hier midden in het weiland zit een klein, doornig struikje. De bewoners zagen daar regelmatig een Merel bij zingen. Diep tussen de doornige takken vond ik uiteindelijk ook het nest." Wanneer Van Berkel naast de struik staat, deinst ze even terug. Een gitzwarte man kijkt haar vanuit de struik aan. Wanneer die even later luid alarmerend is weggevlogen, kijkt ze voorzichtig nog een keer. "Er zit een vrouw op het nest! Omdat de man er ook bij zat, denk ik dat er jongen zijn, maar misschien blijft de moeder erop zitten om ze warm te houden. Hier kom ik dus ook over een paar dagen nog even terug!"

♣ *Jonge Merels van zeven dagen oud in het nest.*
Foto: Annette van Berkel

Vogels ringen om populatieontwikkelingen te begrijpen

Het broedsucces van de struweelvogels was in jaren niet zo laag. Dat weten we dankzij het CES-project, waarbij aantalsveranderingen van vogelsoorten in verband gebracht kunnen worden met hun jaarlijkse overleving en broedresultaten. Maar hoe gaat dat eigenlijk in zijn werk?

Sinds 1994 worden er jaarlijks op tientallen plekken in Nederland vogels op systematische wijze gevangen en geringd. Op die manier kunnen belangrijke gegevens verzameld worden, waardoor we een indruk krijgen van aantalsontwikkelingen, broedsucces, conditie en overleving van verschillende vogelsoorten. Het vangen en ringen van vogels valt onder de verantwoordelijkheid van het Vogeltrekstation. Samen met Sovon coördineert het Vogeltrekstation het Nederlandse ringwerk op zogenaamde Constant Effort Sites (CES).

Op een twaalfstal ochtenden verspreid over het broedseizoen worden telkens op dezelfde plek met mistnetten vogels gevangen, zonder geluid te gebruiken om ze te

lokken. Dat vangen gaat volgens een vaststaand protocol zodat de vangsten van jaar tot jaar en van plek tot plek vergelijkbaar zijn. Zo kunnen bijvoorbeeld ook veranderingen in aankomst van zomervogels (fenologie) in kaart gebracht worden. De vogels worden vervolgens gemeten en gewogen om leeftijd, geslacht en conditie te bepalen. Daarna krijgen ze een metalen ringetje om hun poot waarop een unieke identificatiecode staat en worden ze weer losgelaten. Doordat er bij deze vangsten ook individuen zitten die in eerdere jaren geringd zijn, kan er een inschatting gemaakt worden van de winteroverleving van de vogels. Later in het broedseizoen geeft de verhouding tussen volwassen en jonge vogels een goed beeld van de hoeveelheid jongen die zijn

⤴ *Weinig jonge Fitissen in 2021.*
Foto: Marcel van Kammen

⤴ *Van de Blauwborst en veel andere rietvogels hadden relatief weinig adulte vogels de winter overleefd.*
Foto: Marcel van Kammen

Verder lezen:

CES geeft niet alleen een goed beeld van de jaarlijkse reproductie en overleving van soorten. De gegevens worden ook regelmatig gebruikt voor verdere analyses en onderzoek:

Morrison *et al.* 2021. Covariation in population trends and demography reveals targets for conservation action.

McLean *et al.* 2020. Reduced avian body condition due to global warming has little reproductive or population consequences.

Johnston *et al.* 2016. Survival of Afro-Palaeartic passerine migrants in western Europe and the impacts of seasonal weather variables.

grootgebracht. Daarop zijn vele processen van invloed, zoals het voedselaanbod en de weersomstandigheden. Zodoende levert het zorgvuldig gestandaardiseerde ringwerk op de CES-locaties een waardevol puzzelstukje in het onderzoek naar vogelpopulaties.

Broedseizoen 2021

In het voorjaar van 2021 waren er op 41 plekken vogelringers actief voor het CES-project. In totaal werden er meer dan 22.000 vogels gevangen en onderzocht. Daaruit bleek dat de meeste CES-soorten maar een mager broedseizoen hadden. Dit geldt in het bijzonder voor de struweelvogels (Heggenmus, Braamsluiper, Grasmus, Tuinfluiter en Fitis), die als groep het laagste gemiddelde reproductiegetal kenden sinds de start van het project. Mogelijk heeft het zeer koude, onstuimige en natte weer in mei van dat jaar voor problemen gezorgd tijdens de start van het broedseizoen. Of zorgde juist het zeer warme weer in juni met de onstuimige natte periodes voor problemen? Het is lastig om met kant en klare antwoorden te komen.

Overleving in de winter

De winter was ongunstig voor de Heggenmus (standvogel) en Tuinfluiter (trekker). Zij hadden een lage adulte overleving. Bij de overige drie struweelsoorten weken de overlevingscijfers niet duidelijk af van die in voorgaande jaren. Ook bij de moeras- en bossoorten zien we dat de overleving van volwassen vogels in de winter van 2020/2021 allesbehalve goed was. Bij de groep van de moerasvogels zien we een relatief lage overleving bij Blauwborst, Rietzanger en Kleine Karekiet. Alleen de Rietgors had een goede winteroverleving. Bij de echte standvogels, die veelal in het bos of park broeden, is de winteroverleving vrij laag. Hier zitten vorstgevoelige soorten tussen, zoals Winterkoning en Roodborst. Bij de mezen zien we geen opvallende uitschieters. De Merel deed het juist opvallend goed ten opzichte van de afgelopen jaren, al was de overleving wel iets minder dan het voorgaande winterseizoen.

— **Marwa Kavelaars**
Symen Deuzeman

↗ *Struweelvogels zoals de Grasmus hadden relatief weinig succes met broeden in 2021.*
Foto: René van Rossum

Ringers op hun CES-plek

Locatie: Olst

Biotoop: Semi-agrarisch in combinatie met loofbos en struwelen

Welke soorten vangen jullie vooral?

In de drie jaar dat het CES-project draait, hebben we ruim 1.300 vogels gevangen, verdeeld over 29 soorten en dan vooral bos- en struweelvogels: Koolmees, Zwartkop, Roodborst, Merel, Pimpelmees, Winterkoning, Zanglijster, Grote Bonte Specht, Vink, Tjiftjaf, Heggenmus en Bonte Vliegenvanger.

Bijzondere vangsten?

We hebben al enkele leuke buitenlandse terugmeldingen. Een Vuurgoudhaan die we in 2018 ringden, werd in 2019 in Harkerode, Duitsland, teruggevonden (365 km). En we vingden een Zanglijster die in 2019 was geringd in Lebeke, België (204 km). Tijdens de broedseizoenen van 2019 en 2020 vingden we meermaals een Zwartkop met een Bruxelles-ring terug. Deze heeft hier minimaal 2 jaar op rij gebroed, op 250 km van de ringplek. We vangen af en toe Afrika-trekkers die jaarlijks terugkomen om op onze vanglocatie te broeden, zoals Zwartkoppen en Bonte Vliegenvangers.

↘ *Anne Buijtenhek, ringer en Daanjan Wisselink, aspirant-ringer aan het werk.*
Foto: Edwin Seesink

Ter plaatse:

In deze serie belichten we de monitoring van vogels in verschillende Nederlandse gebieden. Op welke manier worden de vogelgegevens gebruikt door beheerders? Hoe worden tellers daarbij betrokken?

Pionieren in de polder

Onder de rook van Rotterdam ligt het Buitenland van Rhoon. Sinds kort gaan natuur en agrarische bedrijfsvoering hier zoveel mogelijk hand in hand. Ook vogels moeten van deze akkernatuur profiteren. Lukt dat als er ook geploegd en gezaaid moet worden? Gebiedsbeheerder Arjan Ponsen loopt door de polder om dat in de gaten te houden.

Het had weinig gescheeld of het oude poldergebied bij Rhoon zou zijn ingericht als moerasgebied. Er moest natuur komen ter compensatie van de aanleg van de Tweede Maasvlakte. Maar het liep anders. De lokale bevolking verzette zich tegen de plannen. 'De bewoners van het gebied zijn erg trots op deze polders. Die zagen een moeras echt niet zitten', vertelt Arjan Ponsen aan tafel in de Vlakkenburg, een voormalige boerderij aan de Essendijk. In een tot kantoor omgetoverde woonkamer zijn vier

medewerkers van de gebiedscoöperatie aan het werk. Ze voeren namens 19 betrokken organisaties de plannen uit die bij het nieuwe streefbeeld horen. Daar is het moeras helemaal uit verdwenen. Nu is hoogwaardige akkernatuur het doel en daar heb je de boeren bij nodig. En vogelaars.

Veranderingen

We buigen ons over een kaart met daarop de stukken polder die beheerd worden door de coöperatie. Her en der zijn nog

gaten te zien. Ponsen: 'Er is een agrariër die zijn boerderij nog niet verkocht heeft en een ander is net uitgekocht. Maar de andere boeren doen mee aan het plan. Je moet bedenken dat ze in deze polder geboren zijn en niet weg willen. Dan is het natuurlijk erg wennen aan nieuwe doelstellingen. Natuur was altijd ondergeschikt in hun bedrijfsvoering. Maar dat is nu aan het veranderen en ik zie dat de wil er is om mee te doen. Een derde van hun gewassen bestaat uit granen, een derde is bloeiend

Het Buitenland van Rhoon

Waar: tussen Rhoon en Barendrecht

Omvang: 600 hectare

Beheerder: gebiedscoöperatie, bestaande uit 19 leden

Broedvogels uit het streefbeeld: Patrijs, Kwartel, Grauwe Kiekendief, Bruine Kiekendief, Kwartelkoning, Scholekster, Kievit, Zomertortel, Velduil, Ransuil, Steenuil, Torenavalk, Veldleeuwerik, Boerenzwaluw, Graspieper, Gele Kwikstaart, Gekraagde Roodstaart, Blauwborst, Roodborsttapuit, Spotvogel, Grasmus, Grauwe Vliegenvanger, Grauwe Klauwier, Ringmus, Putter, Groenling, Kneu.

✂ *Jonge Kievit op 20 april 2022 in het Buitenland van Rhoon*

Foto: Daniël de Jong

⚡ Een zogenaamde flora-akker met gerst en allerlei bloemen.
Foto: Arjan Ponsen

maaierras en de rest zijn hakvruchten als aardappels, bieten of uien. Om rendabel te kunnen zijn, pachten ze nu een groter oppervlak voor een lage pachtprijs. We proberen meer afwisseling en meer variatie in de gewassen te krijgen. Dat is beter voor het bodemleven en zo krijg je ook een lange periode waarin de planten bloeien. Vorig jaar hadden we bijvoorbeeld vlas, koolzaad en teunisbloem op het veld staan. Nu staat er lijnzaad en huttentut, bijzondere soorten. Er zijn ook akkers waar oude granen op staan en waar bijzondere akkerflora op kan groeien. De aren staan hoger dan bij regulier graan. Hierdoor kunnen er allerlei planten tussen kunnen groeien, die pas na de oogst gaan bloeien. In het gangbare agrarisch gebied zie je vaak dat de grond na het oogsten meteen omgeploegd wordt. Hier laten we de oogstresten staan. Voor vogels is dat ook geweldig. De afgelopen winter hadden we meer dan 400 Veldleeuweriken in de polder.'

Icoonsoorten

Over vogels gesproken. Het wordt tijd om naar buiten te gaan en de polder te bekijken. De route leidt door een grasland waar insectenvallen staan opgesteld. Ze blijken van een Wageningse onderzoeker te zijn die naar het insectenleven per gewas en per stuk natuur kijkt. Ponsen is er blij mee. 'We hebben een heel consortium van kennisorganisaties die ons helpen bij de monitoring van de biodiversiteit. We nemen alles mee, van bodemleven tot vogels. Gelukkig hebben we de financiële middelen om hier veel uit te zoeken en zo kunnen we ook steeds meer leren. Welke vogels komen er op welk gewas af? Waar zitten de Kieviten het liefst?' Een van de betrokken organisaties is Sovon, die hielp bij het opstellen van een

streefbeeld voor de broedvogels. Het lijstje van doelsoorten (zie kader) is ambitieus: niet alleen Ringmussen en Patrijzen zouden weer volop moeten gaan voorkomen in de polder. Er zijn ook zogenaamde icoonsoorten aangewezen: de Velduil, Grauwe Kiekkendief en Kwartelkoning. Ponsen: 'Ja, dat is ambitieus, maar de lat ligt bewust zo hoog. We denken dat die soorten hier kunnen gaan terugkeren. Vorig jaar zat er al een Kwartelkoning, dus het begin is er.'

Vogeltellingen

Even later staan we aan de rand van een akker met een groenbemester die nog be-

werkt zal gaan worden. De tijd dringt, want er zingen al mannetjes Gele Kwikstaarten in het perceel. Het ontlokt Ponsen de verzuchting dat het soms nog lastig is om agrarisch gebruik en natuur goed met elkaar samen te laten gaan. Al gaat dat steeds beter, mede dankzij actuele gegevens. De hele polder wordt geïnventariseerd op broedvogels door medewerkers van Sovon en er zijn fanatieke waarnemers die daarbij helpen. 'Als er iets gedaan moet worden op een perceel, bel ik vaak even met Frank (Majoor, red.) om na te gaan waar de boer op moet letten. Het blijft maatwerk.' Op termijn is het de bedoeling dat het Buitenland door vrijwilligers geïnventariseerd zal worden en dat ze ook nesten zoeken, om die zoveel mogelijk te kunnen beschermen.

Jonge Kieviten, jonge vogelaars

Een soort waarbij het zoeken naar nesten al verschil maakt, is de Kievit. Terug bij de Vlakkenburg komt stagiair Daniël de Jong net aanfietsen, een jonge vogelaar uit de buurt. Al zijn vrije tijd besteedt hij aan vogels kijken en fotograferen. Voor zijn stage zoekt hij één dag in de week naar nesten van Kieviten in het Buitenland van Rhooen. Hij houdt ze bij via de app AviNest, waar de boer de nesten ook in ziet. Enthousiast meldt hij dat de vijf nesten die hij heeft gecontroleerd zijn uitgekomen. Arjan Ponsen is blij met de hulp van Daniël en enkele andere vogelaars die wekelijks helpen met het zoeken en beschermen van nesten. 'Ik vind wel bijzonder dat er jonge, scherpe vogelaars uit de omgeving willen helpen. Niet alleen met de Kieviten, maar ook met tellingen van vogels op de wintervoedselveldjes die we inzaaien.'

Op pad met:

gebiedsbeheerder Arjan Ponsen

Geboren: 1993

Online te volgen via: @Ponsen___ op Twitter en @Buitenland_van_Arjan op Instagram.

Mooiste plek in het gebied: het vochtig hooiland en de natuurvriendelijke oevers in de Zegenspolder.

— Albert de Jong

Recent geschreven

Klimaatverandering blijft moeras- en watervogels verdrukken

Wereldwijd neemt het aantal moeras- en watervogels af door klimaatverandering en verlies van geschikt leefgebied. Verspreidingsmodellen voorspellen dat in 2070 ongeveer driekwart van de wetlandsoorten in Europa in een kleiner broedgebied moet leven, terwijl de rest opschuift naar het noorden. Vergelijkingen tussen de gegevens uit de eerste en de tweede Europese broedvogelatlas bevestigen deze veranderingen, al zijn er vogelsoorten die zich niet houden aan de voorspelling.

Het laatste IPCC-rapport benadrukt nog maar eens dat de opwarming van de aarde onverminderd doorgaat. Om in te schatten welke invloed dit heeft op vogelpopulaties in de toekomst, maken onderzoekers steeds meer gebruik van zogenaamde species distribution models (SDM). In deze modellen wordt de verspreiding van een soort berekend op basis van huidige en verwachte omgevingsvariabelen als temperatuur, neerslag en landgebruik.

Toetsen aan de werkelijkheid

Ondanks de populariteit van deze SDM's, is er nog relatief weinig onderzoek gedaan naar de betrouwbaarheid van deze modellen. Sluiten de voorspellingen aan bij daadwerkelijke waarnemingen? De telinspanningen die zijn geleverd voor de eerste Europese Broedvogelatlas uit 1997 (met gegevens uit de jaren tachtig) en de tweede editie uit 2021 bieden een unieke kans om antwoord te geven op deze vraag.

✓ *Nonnetje met kleine jongen.*
Foto: fotograaf bij Sovon bekend

In een nieuwe publicatie in het wetenschappelijke tijdschrift *Environmental Research Letters*, waarbij ook de atlasgegevens van Sovon zijn gebruikt, hebben onderzoekers gekeken naar de veranderingen in het verspreidingsgebied van 64 soorten moeras- en watervogels. Eerst werd op basis van de gegevens uit de eerste Europese Broedvogelatlas, in combinatie met de geprojecteerde veranderingen in klimaat en landgebruik, de toekomstige verspreiding rond 2070 gemodelleerd. Vervolgens werd de snelheid en richting van die voorspelde veranderingen gevalideerd met de daadwerkelijke verspreidingsveranderingen die gedurende de tijdspanne van ongeveer 30 jaar tussen de eerste en tweede Europese Broedvogelatlas zijn geconstateerd.

Vrij goede match

Voor driekwart van de vogelsoorten voorspellen de modellen een verkleining van het broedareaal. Dit zijn met name soorten die re-

✓ *Blauwe Reigers op het nest.*
Foto: Marcel Klootwijk

latief noordelijk broeden en simpelweg geen ruimte hebben om hun broedgebied te verleggen. Voor de zuidelijke broedvogels wordt een verschuiving naar het noorden voorspeld, met name omdat de broedgebieden aan de zuidgrens ongeschikt worden.

De voorspellingen komen in grote lijnen overeen met de waargenomen verschillen tussen 1984 en 2015. Opvallend is wel dat de werkelijke verschuiving naar het noorden met 4 kilometer per jaar iets langzamer verloopt dan de voorspelde verschuiving van 5 kilometer per jaar. Dit suggereert dat vogelpopulaties de gevolgen van klimaatveranderingen niet kunnen bijbenen.

Uitzonderingen

Sommige soorten blijken zich niet aan de voorspellingen te houden, zoals de Aalscholver, Blauwe Reiger en het Nonnetje. Hun broedverspreiding neemt juist toe, terwijl een afname werd verwacht. Dit komt waarschijnlijk door factoren die niet zijn meegenomen in de modellen, zoals toegenomen beschermingsinspanningen of veranderingen in voedselbeschikbaarheid. En omdat het onderzoek zich op broedvogels richtte, is de invloed van zachtere winters op de populaties buiten het broedseizoen ook niet meegenomen.

Bescherming blijft nodig

Ook al geven de modellen een redelijk betrouwbare voorspelling van hoe vogelpopulaties op toekomstige klimaatveranderingen kunnen reageren, benadrukken de onderzoekers dat de modellen niet als absolute waarheid gezien moeten worden. Daarvoor zijn de verschillen tussen soorten te groot. Niettemin is duidelijk dat er haast gemaakt moet worden met het beschermen van wetlands

Woudaapje

Foto: Martin van der Schalk

en het aanleggen van nieuwe natuur om moerasvogels ruimte te bieden zich aan te kunnen passen aan een opwarmende aarde.

Soultan et al. 2022. The future distribution of wetland birds breeding in Europe validated against observed changes in distribution. Environ. Res. Lett. 17 024025

Vogels kijken met

VOGELINFORMATIECENTRUM

TEXEL

Dé specialist in verrekijkers & telescopen voor vogelaars

Het Vogelinformatiecentrum is optiekpartner van Sovon

TX 8x42HD eigen
TX 10x42HD Texelse kijker

Verzendservice

Wij versturen verrekijkers door geheel Nederland. wilt u vanaf huis, online een verrekijker aanschaffen, kijk dan eens in onze webshop. Heeft u dan nog vragen, neem dan gerust contact op. Ook telefonisch of per mail kunnen wij u de verschillen goed uitleggen. Hierdoor weet u zeker dat u de juiste verrekijker of telescoop besteld.

zelf testen | deskundig advies | scherpe prijs | gratis schoonmaken

Kom langs en test zelf alle verrekijkers in onze vogelrijke tuin

www.vogelinformatiecentrum.nl

Kikkertstraat 42 1795 AE De Cocksdorp Texel
+31 (0) 222 316249 | info@natuurdigitaal.nl

GEHELE JAAR
GEOPEND

MAANDAG T/M ZATERDAG
10.00-18.00 UUR

Sovon 50 jaar

Op 10 maart 1973 passeerde de akte van de Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland de notaris te Joure, Friesland. Dat betekent dat Sovon in 2023 vijftig jaar bestaat. Dat moet natuurlijk gevierd worden!

Al vijftig jaar lang zet Sovon zich in voor het verzamelen van gegevens over de aantallen en verspreiding van vogels in Nederland. Talloze vrijwilligers hebben hier een ontzettend waardevolle bijdrage aan geleverd. Sommigen waren zelfs vanaf de start (of nog eerder) erbij! Het tiende lustrum is bij uitstek een moment om terug te kijken op de inzet van alle vrijwilligers: wat is er allemaal gebeurd in die afgelopen 50 jaar? En vooral: wat hebben al die inspanningen opgeleverd? Uiteraard kijken we ook vooruit naar de jaren die voor ons liggen.

De voorbereidingen voor jubileumjaar zijn inmiddels al van start gegaan. Waar kun je onder andere op rekenen in 2023?

- Op 25 november is er een extra feestelijke Landelijke Dag met een spetterend programma.
- Het hele jaar kun je meedoen met een bijzondere LiveAtlas Challenge, zowel voor bestaande als nieuwe tellers.

- Als bijlage bij Sovon-nieuws verschijnt volgend jaar een uitgave over de geschiedenis van Sovon.
- Voor iedereen die professioneel werkzaam is in het vogelonderzoek organiseren we in 2023 een vaksymposium.

Suggesties welkom

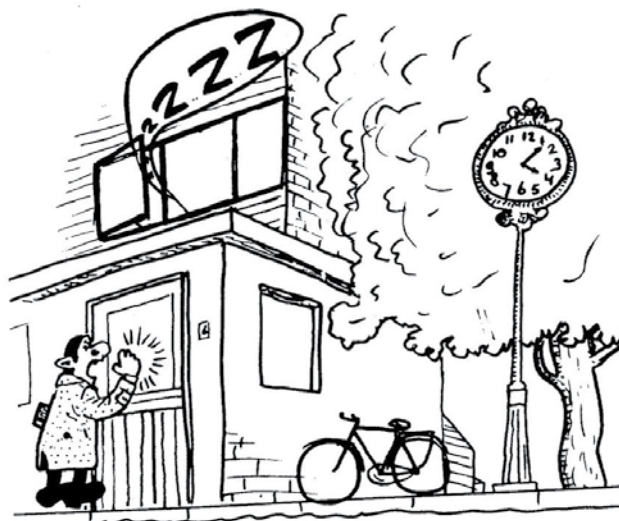
Het feit dat de voorbereiding is gestart wil niet zeggen dat alles al vaststaat en in kannen en kruiken is. Sterker nog, suggesties voor invulling van genoemde activiteiten of geheel nieuwe ideeën zijn welkom. Heb je dus ideeën voor of vragen over het jubileumjaar, laat het ons weten!

- **Carolyn Vermanen**
> carolyn.vermanen@sovon.nl

Sovon.nl is vernieuwd

Na onze webwinkel en pagina's met informatie over vogelsoorten en gebieden, is ook de rest van onze website vernieuwd. Sovon.nl is technisch geheel herzien en in een nieuw jasje gestoken dat ook op mobiele apparaten goed naar voren komt. In de loop van dit jaar wordt ook het invoerportaal vernieuwd.

Inventariseren met meer personen kan....voordelen hebben.....!

Voor de eerste BMP- en BSP-handleidingen konden de Sovon-medewerkers zich aardig uitleven.

Rob Goldbach Publicatie Fonds

Het Rob Goldbach Publicatie Fonds is een speciaal fonds van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Het is ingesteld ter nagedachtenis van Rob Goldbach. Rob was acht jaar lang een gewaardeerd bestuurslid van Sovon, fanatiek vogelaar én onderzoeker.

Doelstelling

Met het fonds willen we een bijdrage leveren aan de totstandkoming van (populair) wetenschappelijke artikelen en andere publicaties over vogelonderzoek. Publicaties over vogelonderzoek door vrijwilligers en/of vogelwerkgroepen uit de achterban van Sovon hebben een streepje voor. Zo wil Sovon met het fonds een bijdrage leveren aan de totstandkoming van regionale publicaties, zoals een Avifauna of een jubileumoverzicht. Het fonds wordt gevuld door Sovon zelf en donaties. Zo gaf de Van Heeststichting een aantal jaar achter elkaar een mooie bijdrage aan het Goldbachfonds.

Recent gesteunde projecten

- Ecologie en verplaatsingsgedrag van de IJsvogel
- Grutto, portret van een icoon
- Sinagote – het levensverhaal van een Lepelaar
- Vogelatlas van Amsterdam
- Vogels in de Zeevang 2000-2020
- Kraanvogels in Nederland

Hoe kunt u bijdragen?

Er wordt goed gebruik gemaakt van het Fonds. Dat is mooi, maar dat betekent ook dat het fonds financiële aanvulling goed kan gebruiken. Wilt u meehelpen publicaties over vogelonderzoek tot stand te brengen? Dat kan op de volgende manieren:

- een eenmalige donatie;
- een periodieke schenkingsovereenkomst (volledig aftrekbaar van de belasting);
- help mee het Fonds bekend te maken. Hoort, zegt het voort!

Meer informatie

Voor meer informatie en het doen van een aanvraag kun je contact opnemen met Carolyn Vermanen, carolyn.vermanen@sovon.nl.

› sovon.nl/goldbachfonds

In Limosa 95.1 lees je over een aantal opvallende onderzoeken: verkeersslachtoffers, Kieviten, Kokmeeuwen en IJslandse Regenwulpen staan centraal

Verkeersslachtoffers in relatie tot soort- en gebiedseigenschappen

Met 8,9 miljoen personenauto's en 140.000 kilometer aan verharde weg in ons land kunnen vogels maar beter uitkijken als ze laag van de ene naar de andere plek vliegen. Langs de Nijmegen- sebaan tussen Groesbeek en Nijmegen is op een traject van bijna 4,5 kilometer tien jaar lang intensief naar verkeersslachtoffers gekeken. Meest gevonden slachtoffer: de Merel, gevolgd door Koolmees en Pimpelmees.

IJslandse Regenwulpen trekken wél door Nederland!

Op basis van ring- en zenderonderzoek werd lange tijd verondersteld dat IJslandse Regenwulpen tijdens voor- en najaarstrek Nederland links lieten liggen. In Overijssel worden de poten van de Regenwulpen nauwlettend in de gaten gehouden, want daar kunnen kleurringen aan zitten. Die oplettendheid leidde ertoe dat twee IJslandse Regenwulpen werden gezien, een primeur!

Verder in Limosa 95.1

Regenwormen zijn van groot belang voor tal van soorten. In de nieuwe Limosa twee artikelen waarin de worm de hoofdrol speelt. Zo gaat een artikel in op de relatie tussen de activiteit van regenwormen en de start van de eileg bij Kieviten. In een korte bijdrage gaat het over Kokmeeuwen die bij stadslicht in het holst van de nacht regenwormen eten in hartje Groningen.

Lid worden?

Lees Limosa! Word Pluslid van Sovon en ontvang voortaan naast Sovon-Nieuws ook Limosa thuis! sovon.nl/lidmaatschap

In een van de volgende Limosa's

Broedende Hoppen in Nederland, de trekroute en overwinteringslocatie van Spotvogels, de broedbiologie van Blauwborsten in de duinstreek, Lachsters in Oost-Groningen, foeragerende Grutto's op plasdrasse verzamelplekken, Kleine Zilverreigers op Schiermonnikoog, Zwarte Sterns op slaapplekken in IJsselmeer- en Waddengebied, de geslachtsverhouding bij Kuif- en Tafeleenden, waterwinning en eenden in de duinen, slaapplekken van Blauwe Kiekendieven en nog veel meer.

— Romke Kleefstra

› romke.kleefstra@sovon.nl

Sovon webwinkel

Vogelaars (nooit) uitgevogeld

Wat zijn dat eigenlijk voor mensen, die vogelaars? Welke type vogelaars zijn er? Wat is er zo leuk aan een Gierzwaluw? En hoe word je eigenlijk vogelaar? Debby Doodeman deed onderzoek naar vogelaars, vatte de resultaten samen in dit boek en deelt ook haar eigen ervaringen en indrukken.

Prijs: € 22,50
Ledenprijs: € 20,25

Verschenen of verdwenen

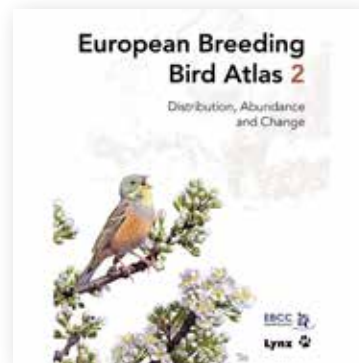
Een chronologisch overzicht van de nieuwe soorten die sinds 1900 verschenen, waaronder spectaculaire soorten als Grote Zilverreiger, Oehoe en Zearend. Naast nieuwkomers zijn er ook soorten verdwenen, zoals de Griet en Ortolaan. Vaak specialisten die het niet konden redden in het snel veranderende landschap.

Prijs: € 50,00
Ledenprijs: € 32,50

Dopper Insulated

Handige thermodopper genaamd Dopper Insulated (580 ml) – in de kleur Breaker Blue. Voorzien van Sovon-logo. Deze blauwe thermosfles houdt je koffie of thee negen uur warm, of je water 24 uur koud. Lekvrij, krasvast en dubbelwandig vacuum geïsoleerd.

Prijs: € 34,95
Ledenprijs: € 31,45

European Breeding Bird Atlas 2

Weer leverbaar!

Twintig jaar na de publicatie van de eerste Europese Broedvogel-atlas, geeft deze tweede editie het meest actuele overzicht van de verspreiding, aantallen en veranderingen van vogelpopulaties in Europa.

Prijs: € 90,00
Ledenprijs: € 80,00

Zomer-
actie

Telschrift 'Dieren in mijn tuin' t.w.v. € 9,95

Met dit praktische notitieschrift kun je eenvoudig je tuintellingen bijhouden voordat je ze digitaal invoert. Gratis bij een bestelling van € 25,00 of meer.

Sovon-pet

Herkenbaar het veld in. De nieuwe Sovon-pet is verkrijgbaar in de kleur marieneblauw. Voorzien van een geborduurd Sovon logo. Gemaakt van 100% gerecycled gerecycled katoen en verstelbaar.

Prijs: € 9,95
Ledenprijs: € 8,95

Recent verschenen

Een grutto-paradijs Weidevogelbeschermers aan het woord

Het nietige Idzega, een dorp met pakweg 25 inwoners aan een doodlopende weg in de Friese Zuidwesthoek, staat centraal in dit boek over de Grutto. Wat zich hier afspeelt, is illustratief voor wat er op het gebied van weidevogelbescherming gebeurt. Alles wordt uit de kast gehaald, maar uiteindelijk moet Halbe Hettema concluderen dat het niet genoeg is.

160 pag., € 22,50,
KNNV Uitgeverij

Vogels van Nederland Vogelgids & Checklist

In deze nieuwe vogelgids worden meer dan 540 vogelsoorten beschreven en zijn er meer dan 2.000 foto's gebruikt. Bij iedere foto zie je aan de hand van streepjes de meest belangrijke kenmerken. Als aanvulling vind je bij iedere soort een QR code waarmee je meer informatie vindt (op waarneming.nl). Bij deze gids de vogelapp 'Vogels van Nederland en België' cadeau.

400 pag., € 27,99,
Vogelinformatiecentrum Uitgeverij

De soortenjager

Met humor, kennis van zaken en veel inlevingsvermogen laat Remco Daalder zien hoe het is om een écht fanatieke vogelaar te worden en hoe verslavend het is om lijstjes bij te houden. In één ding wijkt hij af van de meeste soortenjagers: Remco Daalder kan goed relativeren én heel goed schrijven.

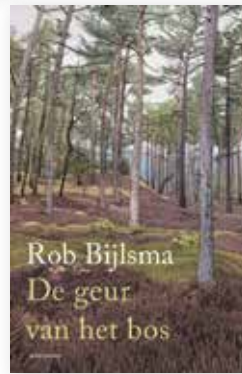
200 pag., € 21,99, Uitgeverij AtlasContact

Zomergasten, doortrekkers en overwintersaars Nederland vogelland in vier seizoenen.

Arjan Dwarshuis ons mee op een ontdekkingsstocht door zijn favoriete natuurgebieden in onze twaalf provincies, de beste vogelkijkplekken en de verborgen pareltjes van de Nederlandse wildernis. Vol enthousiaste verhalen, tips en prachtige natuurfoto's!

256 pag., € 24,99,
Meulenhoff Boekeriej

De geur van het bos

Een halve eeuw struint Rob Bijlsma al door bos en hei en doet onderzoek naar vogels in Nederland en Afrika. De geur van het bos is een lofzang op het veldwerk en een thematische bundeling van alles waar Bijlsma onderzoek naar doet en over schrijft.

352 pag., € 24,99, Uitgeverij AtlasContact

Vogelgeluk

Voor vogelaars is de kans op geluksmomenten heel groot: het waarnemen van een nieuwe soort of het weerzien van een favoriete vogel is daarvoor voldoende. In Vogelgeluk laat Gerrit Jan Zwier zien hoe intens en intiem onze omgang met de vogelwereld kan zijn.

256 pag., € 24,99, Meulenhoff Boekeriej

Handboek Europese Vogels

Topvogelaar Nils van Duiven-dijk en vogelfotograaf Marc Guyt brengen in twee delen alle relevante kenmerken die van belang zijn voor determinatie overzichtelijk bijeen en voorzien ze van spectaculair beeld (AGAMI).

1000 pag., € 99,95,
KNNV Uitgeverij

**Voel het moment.
Niet uw uitrusting.**
Maximale beeldkwaliteit.
Minimaal gewicht.

ZEISS

Seeing beyond

Tot 30 %
lichter dan
vergelijkbare
kijkers

NIEUW: **ZEISS SFL 40**

Met de **nieuwe ZEISS SFL verrekijkers** (SmartFocus Lightweight) beleeft u met gemak bijzondere momenten. De SFL verrekijker is geoptimaliseerd om zo **licht en compact** mogelijk te zijn en vormt zo een perfecte aanvulling op de SF-familie.

Het **nieuwe Ultra-High-Definition (UHD) concept** zorgt voor levensechte kleurweergave en uitermate nauwkeurige details. Dankzij het **SmartFocus concept** is het scherpstelwiel perfect gepositioneerd en kan deze snel en precies worden afgesteld, zelfs met handschoenen aan. De **geoptimaliseerde ergonomie** en grote uittrede pupil zorgen voor een ontspannen en ongestoorde kijkervaring. Met de duurzame magnesium behuizing is de kijker gemaakt om u langdurig te voorzien van adembenemende beelden.

www.zeiss.nl/natuur

ZEISS ambassadeur: Debby Doodeman

NL PURE 32
EEN MET DE
NATUUR

SEE THE UNSEEN

SWAROVSKI
OPTIK

BIRDING BREAKS

Vogel- en natuurreizen naar wereldwijde bestemmingen

Reis met ons mee!

- 100+ groepsreizen
- 22 fotoreizen
- 55 expeditiecrises
- 20 weekenden in Nederland

EEN SELECTIE VAN ONZE REIZEN IN 2022:

Noord-Spanje - Vogelreis
€ 2.050,00
6 aug '22

Marokko - Easy Birding
€ 2.195,00
10 okt '22

Noordoost-Brazilië
€ 5.645,00
30 nov '22

Noord-Spanje - Wolven en Beren
€ 1.995,00
24 aug '22

Hongarije
€ 1.750,00
15 okt '22

Gambia
€ 2.445,00
6 dec '22

Oost-Groenland - Scoresby Sund, Aurora Borealis
va € 3.950,00
Div data in sept

Noorderlicht en walvissen
va € 2.200,00
Div data in nov-dec-jan

Zuid-Portugal - Easy Birding
€ 1.550,00
11 dec '22

Bulgarije - Zwarte Zee
€ 1.595,00
8 sep '22

Zuid-Oman
€ 2.445,00
10 nov '22

Antarctica en South Shetlands
va € 7.200,00
1 feb '23

Colombia - extra reis
€ 5.795,00
13 nov '22

Costa Rica - Fotoreis
€ 4.985,00
8 okt '22

Kijk op onze website voor het complete aanbod aan reizen!

www.birdingbreaks.nl • (020) 779 20 30 • info@birdingbreaks.nl
Kijk ook eens op onze facebookpagina voor actuele foto's en nieuws over onze reizen!

Vogelreizen 2022 / 2023

Vogels vliegen, wij niet!

Zweden	Falsterbo (vogeltrek)	sept-okt
Duitsland/Polen	Havelland & Oderdelta (Grote trap & Kraanvogels)	okt
Frankrijk	Vercors & Savoie (Dwerguil, Sneeuw- & Korhoen)	okt
2023		
Spanje	Extremadura en Gredos	apr
Polen	Oderdelta en Slonsk (Zeearenden)	apr
Roemenië	Donaudelta, Vadu, Histria	apr & mei
Frankrijk	Camargue, Gorges en Causses	apr-mei
Polen	Biebrza en oerbos Bialowieza	mei
Engeland/Schotland	Farne Islands, Bass Rock, Cheviot Hills	mei & jun
Spanje	Spaanse Pyreneeën & Monegros	jun

In Polen en Spanje ook individuele reizen en maatwerk voor eigen groepjes

agronatura.nl 085-7853820 info@agronatura.nl

BLUE ELEPHANT
VOGELREIZEN
naar
droombestemmingen
voor beginnende én
doorgewinterde vogelaars

GROEPEN
INDIVIDUEEL
FOTOGRAFIE

www.blue-elephant.nl

U ziet meer met veldshop.nl

optiek, ringmateriaal, audiorecorders, boeken, kleding en outdoor uitrusting

A BETTER VIEW
OF THE WORLD

MEOPRO AIR

BIRDING WITH PASSION

FEATURES

- HD** → HD OPTISCH SYSTEEM
- N₂** → MAGNESIUM BODY MET RUBBER BEKLEED
- Mg** → OPEN BRUG DESIGN
- Mg** → DIOPTRIE- EN SCHERPSTELKNOP IN ÉÉN
- → WATERPROOF, STIKSTOFGAS GEVULD

BESCHIKBARE MODELLEN

- 8x42 HD
- 10x42 HD

meopta

Technolyt®

EXPLORE MORE
AT OUR E-SHOP

WWW.TECHNOLYT.NL

Foto: Peter Soer

Broedkampioen

Aan zijn bruine verenpakje zie je het niet af, maar deze Bosrietzanger is bijzonder goed in het nest. Bijna twee derde van de nesten zijn succesvol. En dat is veel voor een zangvogel. Het moet ook in één keer raak zijn. De Bosrietzanger komt laat aan uit Afrika en is ook weer vroeg vertrokken. Tijd voor meer dan één broedsel is er niet.

Laat je niet in de luren leggen door zijn naam. De Bosrietzanger is namelijk geen typische bosvogel. Verruigde moerassen en brandnetelvelden zijn meer zijn ding. In deze wildernissen verstopt hij zijn nest goed voor predatoren. Want om zo'n hoog broedsucces te garanderen is discretie van levensbelang. Zingen doet ie eveneens op een discreet uur. Als je er een wil horen, moet je ruim voor zonsopgang met je laarzen in de modder staan.

De Koekoek kijkt met argusogen naar deze broedkampioen. In Nederland is de Bosrietzanger een van haar favoriete waardvogels. Maar die is ook niet gek. Al doet de Koekoek zo haar best haar eieren goed te laten lijken, in 85% van de gevallen wipt de Bosrietzanger ze deskundig uit het nest. Alleen de eigen witte eieren met zwarte spikkels en vlekken blijven achter in het mandje van stro tussen de brandnetelstengels.

— **Marcel Wortel**